

Kunskapsöversikt

– inom området kulturmiljövård
och mångfaldsintegrering

Innehållsförteckning

Kunskapsöversikt – inom området kulturmiljövård och mångfaldsintegrering

Inledning	2
Lagar, förordningar och konventioner	2
Förordning (2007:825) med länsstyrelseinstruktion	2
Diskrimineringslag (2008:567)	2
FN dokument som behandlar de mänskliga rättigheterna	2
Europeiska landskapskonventionen	2
Konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar, UNESCO	3
Utredningar och rapporter inom och på uppdrag av staten	3
Frågor till det industriella samhället, SOU 1999:18	3
Artikel Människors platser. Integration och kulturarvsbruk i fokus, publicerad i Agenda kulturarvs inspirationskrift 2003	3
Kulturarv är mångfald! Fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2004	3
Kulturarv och mångfald – Riksantikvarieämbetets mångfaldsarbete 2004	4
Tid för mångfald, Mångkulturellt centrum 2004	4
Mångfald i kulturlivet, Mångkulturellt centrum 2004	4
Om kulturell mångfald – Kulturrådets omvärldsanalys 2005	5
För framtidens kulturarvsarbete – omvärldsanalys 2006	5
Integrationens svarta bok – Agenda för jämlikhet och social sammanhållning SOU 2006:79	5
Mångfald är framtiden SOU 2007:50	5
Från teori till samverkan för ökad mångfald – slutrapport från ett regionalt utvecklingsprojekt om mångfald och antidiskriminering, VERVA (Verket för förvaltningsutveckling) 2008	6
Avrapportering om risker för diskriminering i Länsstyrelsens verksamhet utifrån kartläggning av utvalda ärendekategorier, Länsstyrelserna 2009	6
Värdering och urval, Etapp 1, Riksantikvarieämbetet 2009	7
Metod	7
Internationella arbetssätt	8
Forskning inom området	8
Delaktighetsmålet i Länsstyrelsepraktiken	8
Arkeologi och mångkultur – rapport från Svenskt arkeologmöte 2006	8
Demokratiskt kulturarv? Nationella institutioner, Universella värden, Lokala praktiker	8
Forskning inom government och governance	8
De offentliga rummets gränsöverskridande potential i den segregerade staden, forskningsprojekt 2002-2007	8
Byggnadsminnen - principer och praktik. Den offentliga kulturmiljövårdens byggnadsminnesverksamhet. Beskrivning och utvärdering.	9
Delaktighetens landskap – tillgänglighet och inflytande inom kulturarvssektorn (under publicering Riksantikvarieämbetet)	10
Referenser	12
Litteratur, rapporter och artiklar	12
Övriga källor	13

1. Inledning

Den här kunskapsöversikten är framtagen inom projektet *Kulturmiljövården i det heterogena Sverige*. Den innehåller en sammanställning av utredningar, rapporter och forskning som rör delaktighet i kulturmiljövården och breddad historieskrivning, främst delar som har beröring med länsstyrelsens ansvarsområden.

Kunskapsöversikten riktar sig till medarbetare inom länsstyrelsernas kulturmiljövård och är tänkt att fungera som ett stöd och en inspiration i arbetet med att utarbeta förändrade arbetssätt som kan bidra till att spegla det heterogena Sverige.

Projektet har bedrivits under delar av 2009 i form av en förstudie. Arbetet med att utveckla mångfaldsarbetet har initierats av landets samtliga länsstyrelser. En styrgrupp med representanter från länsstyrelserna i Södermanland, Jämtland, Stockholm och Västernorrland har funnits med under arbetets gång. Kunskapsöversikten har genomförts av Länsstyrelsen Västernorrland. Inom projektet har Länsstyrelsen Jämtland kartlagt länsstyrelsernas tidigare erfarenheter av mångfaldsarbete. Förstudien är finansierad med stöd av Riksantikvarieämbetets FoU-medel.

2. Lagar, förordningar och konventioner

Ett antal lagar, förordningar och konventioner styr länsstyrelsernas arbete när det gäller att införliva delaktighet och motverka diskriminering.

Förordning (2007:825) med länsstyrelseinstruktion

I förordningen står att länsstyrelsen ska verka för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning vid samråd, i beslut och andra åtgärder. Det framgår även att länsstyrelsen ska integrera de mänskliga rättigheterna i sin verksamhet genom att belysa, analysera och beakta rättigheterna i den egna verksamheten, särskilt skyddet mot diskriminering.

Diskrimineringslag (2008:567)

Lagen syftar till att motverka diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder.

FN dokument som behandlar de mänskliga rättigheterna

FN-stadgan från 1945 är ett internationellt dokument som fastställer att alla är födda fria och lika i värde och rättigheter. I den allmänna förklaringen slås fast att rättigheterna gäller för var och en oavsett till exempel ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk uppfattning eller social ställning. Förutom dessa två dokument finns andra konventioner som behandlar mänskliga rättigheter, bland annat barns rättigheter och rättigheter för personer med funktionshinder.

Europeiska landskapskonventionen

Landskapskonventionen lyfter fram den demokratiska aspekten, dels genom att betona landskapets sociala betydelse, dels genom att betona att människor aktivt kan delta i värdering och förvaltning av landskap.

Sverige har ännu inte ratificerat konventionen och för tillfället utreds frågan av Kulturdepartementet.

Konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar, UNESCO

Konventionen stödjer en nationell kulturpolitik till stöd för en kulturell mångfald. Ett aktivt främjande av internationellt kulturutbyte och allas tillgång till kulturell mångfald omfattas också. Konventionen uttrycker en internationell solidaritet gentemot utvecklingsländer.

Sverige har ratificerat konventionen.

3. Utredningar och rapporter inom och på uppdrag av staten

Frågor till det industriella samhället, SOU 1999:18

I betänkandet *Frågor till det industriella samhället* har särskild utredare Erik Hofrén analyserat vilken bild av svensk historia det samlade byggnadsminnesbeståndet ger. Betänkandet visar att representationen ger en skev bild av olika tiders sociala skikt. Underrepresenterade grupper är den arbetande befolkningen, kvinnor, olika etniska minoriteter, sjuka, fattiga och på olika sätt normavvikande.

Artikel *Människors platser. Integration och kulturarvsbruk i fokus*, publicerad i Agenda kulturarvs inspirationsskrift 2003

Anders Högberg skriver i artikeln *Människors platser. Integration och kulturarvsbruk i fokus*, om erfarenheter från ett projekt genomfört av Malmö Kulturmiljö. Projektets syfte var att finna former för att bredda och fördjupa uppdragsarkeologins resultat, med särskilt fokus på integration. Ambitionen med projektet var att närma sig verklighetens mångtydighet genom att växla mellan olika kulturella, rumsliga och tidsliga perspektiv på en plats. Genom att ifrågasätta dominerande föreställningar om "vårt" kulturarv erbjöds redskap till deltagarna att själva reflektera kring tänkande och sin närmiljö.

Kulturarv är mångfald! Fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2004

Riksantikvarieämbetet lyfter i omvärldsanalysen fram tre inriktningar som kan bidra till att kulturmiljöarbetet främjar ett mångkulturellt samhälle och ger en differentierad syn på historien:

- Plats och tradition
- Representation och delaktighet
- Kulturarv och framtidstro

I omvärldsanalysen lyfts kulturmiljösektorns ansvar att säkra att en mångfald av berättelser synliggörs och bevaras. Det görs via de berättelser en plats besitter och via de berättelser den hela tiden tillförs. En plats historia kan aldrig bli färdig. Berättelser som varit gömda eller glömda kan behöva lyftas fram för att skapa ny förståelse för historiska förlopp och för samtiden. Det behövs nya metoderna för ett ökat deltagande och engagemang från allmänheten så att initiativ och tolkningsmöjligheter kan delas med alla.

Analysen innehåller även en enkätundersökning där man undersökt läns- och landsantikvariernas erfarenheter. Av enkätundersökningen framkommer att ett antal län har

arbetat aktivt med mångfaldsfrågor, men att det ofta handlar om enstaka insatser och projekt. I svaren lyfter man fram vikten av att utveckla nätverk och hitta nya samarbetspartners samt att utveckla samarbetet mellan olika kompetenser inom organisationerna. En annan viktig aspekt som framhålls i svaren är att bygga upp relevant kunskap och utveckla kompetens. Vikten av att ställa nya frågor till befintligt material och att arbeta för att en mångfald av historiska spår bevaras och brukas framhålls också.

Kulturarv och mångfald – Riksantikvarieämbetets mångfaldsarbete 2004

Rapporten innehåller en beskrivning av Riksantikvarieämbetets särskilda satsning för att långsiktigt utveckla arbetet med kulturarv och mångfald. Rapporten redovisar fördjupningar av frågeställningar kring kulturarv och mångfald samt dokumentation från tre interna seminarier och en forskningskonferens. Ett syfte med arbetet är att utmana föreställningen om det tidigare så homogena och isolerade Sverige likväl som att utmana föreställningen om nya enhetliga ”kulturer” och grupperingar.

Tid för mångfald, Mångkulturellt centrum 2004

Tid för mångfald är en kartläggning och analys av hur de statligt finansierade kulturinstitutionerna i Sverige arbetar med etnisk och kulturell mångfald. Studien har genomförts genom enkätundersökning, kartläggning av årsredovisningar och intervjuer. Ett antal förslag till åtgärder och rekommendationer listas i rapporten. Bland annat pekar studien på vikten av att ge representationsfrågor högre status inom såväl organisation, produktion och publik.

I rapporten presenteras analysverktygen *Av, För, Hur, Med, Om* och *Var* med syfte att tydliggöra inriktningen och omfattningen av mångfaldsarbetet. Dessutom indelas verksamheten i analysområdena Organisation, Produktion och Publikarbete. Rapporten innehåller även förslag till åtgärder och rekommendationer för hur kulturinstitutioner kan öka den etniska och kulturella mångfalden.

Mångfald i kulturlivet, Mångkulturellt centrum 2004

Mångfald i kulturlivet är en antologi framtagen av Mångkulturellt centrum. I antologin vävs teoretiska tankar samman med praktiska erfarenheter från olika kulturinstitutioner. Flera av författarna utgår från ett postkolonialt perspektiv, vilket innebär att förmedla kunskap om ojämlika förhållanden och kunskap om hur tolkningsföreträden och dominans upprätthålls. Perspektivet vänder uppmärksamheten tillbaka mot dem som dominerar. Syftet med antologin är att inspirera och peka ut öppningar för nya initiativ.

Eva Hansen, en av författarna, skriver om Malmö museers erfarenheter med att arbeta med romers historia. Hon beskriver vikten av att omvärdera sina egna överenskommelser och att våga tillåta andra tolkningar och synsätt. För att kunna arbeta med integration, mångkultur och marginaliserade grupper behöver vi förändra våra metoder. Genom att arbeta i nära samverkan och släppa ifrån oss makt kan vi hitta en framkomlig väg.

Emil Plisch beskriver danska erfarenheter av att arbeta med analysverktygen *För, med, av* och *om*. Han menar att det inte bara handlar om att producera något *För* eller *Om* etniska minoriteter, utan även *Med* och *Av* etniska minoriteter. Plisch beskriver även en metod för organisationer att själva värdera hur långt man har kommit i sitt mångfaldsarbete och en metod för att ta fram en handlingsplan.

Jan Turtinen skriver om Unescos världsarv och den globala mångfaldens paradoxer. Turtinen beskriver Unescos initiativ till att göra världsarvslistan mer representativ, vilket innebär att ge plats åt underrepresenterade grupper, nationer och regioner samt typer av arv. Han beskriver även hur denna intention kan vara problematisk när det leder till en kulturell standardisering. Olikheter ställs åt sidan och mångfalden beskrivs i termer av skilda men med likartat innehåll. När det gäller världsarv visas detta i att de väljs ut så att de passar in i regelverket, kan jämföras med varandra och beskrivas med en uppsättning generella utsagor.

Om kulturell mångfald – Kulturrådets omvärldsanalys 2005

Kulturrådet har sammanställt de regionala kulturinstitutionernas arbete (teater, dans, musik och museiområdet) med mångfald i organisationen, mångfald i produktionen och mångfald i publikarbetet. Följande områden identifierades vara viktiga för fortsatt arbete; generell tillgänglighet, rekrytering och representation, utvecklad mål- och resultatdialog, mångfaldsarbete i internationellt perspektiv och information och kompetensutveckling.

För framtidens kulturarvsarbete – omvärldsanalys 2006

I Riksantikvarieämbetets omvärldsanalys 2006 redovisas trender för kulturarvsområdets utveckling fram till år 2015. Ökad internationalisering och utvidgad arbetsmarknaden bidrar till att ett heterogent samhälle tar form som har fler, synligare och mer differentierade kulturer. Kulturarvet kan i ökad utsträckning komma att användas som redskap av olika grupper och i olika syften. Det finns även risk för att vissa grupper inte kommer till uttryck. I omvärldsanalysen lyfts behovet av *en mångfaldig kulturarvssyn*, där kraven ökar på ett kulturarvsarbete mer angeläget och tillgängligt för alla. Sektorn måste arbeta med en större bredd av intressegrupper, föreningar och samfund.

Integrationens svarta bok – Agenda för jämlikhet och social sammanhållning SOU 2006:79

Särskild utredare Masoud Kamali har identifierat strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet, mekanismerna bakom och konsekvenserna för makt och inflytande. Utredaren har även tittat på konsekvenser i förhållande till de integrationspolitiska målen. I slutbetänkandet föreslås åtgärder för att komma till rätta med identifierad diskriminering. Utredaren menar att integrationspolitiken har kommit till en återvändsgränd där den endast kan förverkligas genom att gång på gång återskapa ett ”vi” och ”dem”. Utredningen utgår från att vända perspektivet från att försöka ”integrera” ”de andra” till att kritiskt granska diskriminerande strukturella och institutionella sammanhang.

De övergripande slutsatserna i utredningen visar att den strukturella diskrimineringen både är en orsak och en konsekvens av maktojämlikhet i Sverige och att den skapas och lever kvar genom strukturella villkor, institutionella arrangemang och individuella handlingar. En förutsättning för diskriminering är uppfattningen att människor är olika, har olika värden och att detta kräver särbehandling. Omvänt visar utredningen att diskriminering är en produkt av samhällsinstitutionernas oförmåga att hantera strukturell ojämlikhet. Utredningen har i ett antal delrapporter analyserat dessa processer inom olika samhällsområden. Trots olika kontexter visar dessa likheter i hur diskriminering går till.

Mångfald är framtiden SOU 2007:50

I slutbetänkandet *Mångfald är framtiden* diskuterar samordnaren av Mångkulturåret Yvonne Rock begreppet mångkultur. Forskaren Charles Taylors synsätt lyfts fram som en utgångspunkt. Taylor talar om vikten av att inte låsa fast människor vid en fast identitet och samtidigt uppmärksamma att vissa grupper diskrimineras. Behovet består i lika erkännande av

de olika identiteter som vi människor har. Samordnaren tar även upp begreppet *interkultur*, vilket innebär möten mellan olika individer med olika kulturell bakgrund snarare än mellan olika kulturer. I betänkandet lyfts detta begrepp fram istället för det mer problematiska begreppet mångkultur, som pekar på problemet med att se kulturer som avgränsbara från varandra. Samordnaren menar att begreppet mångkultur främst används för att tala om olika minoritetsgrupper i samhället och mer sällan för att inkludera majoritetsbefolkningen.

I betänkandet redovisar samordnaren olika utgångspunkter som kan finnas bakom arbetet med mångfaldsfrågor. Ett är *rättviseperspektivet*, vilket innebär att människor ur alla samhällskategorier bör ges möjligheter att utveckla och uttrycka sina kunskaper, färdigheter och erfarenheter oavsett bakgrund. Det andra gäller *nyttospekten* som lyfter fram att mångfald kan bidra till nytta och ökad effektivitet i en organisation. Det tredje perspektivet kallas *perspektiv-* eller *horisontaspekten* och innebär att hos människor från ”marginaliserade” befolkningskategorier finns en mångfald av olika åsikter och intressen. Man menar att det som förenar dem är det perspektiv som utgår ifrån att de har ett gemensamt sätt att se på den sociala verkligheten utifrån deras positioner i samhället.

Från teori till samverkan för ökad mångfald – slutrapport från ett regionalt utvecklingsprojekt om mångfald och antidiskriminering, VERVA (Verket för förvaltningsutveckling) 2008

I slutrapporten beskriver VERVA erfarenheter från ett regionalt utvecklingsarbete om mångfald och antidiskriminering. Inom projektet lanserade Verva ett genomförandestöd kallat ”Snäckan”. (Modellen är ursprungligen framtagen av Statens kvalitets- och kompetensråd, 2005.) Materialet är utformat så att det kan användas inom olika verksamhetsområden.

Modellen har följande steg:

1. Skapa en vision för mångfaldsarbetet.
2. Koppla mångfaldsarbetet till verksamhets- och kompetensförsörjningsstrategier.
3. Skapa engagemang och förutsättningar för mångfaldsarbetet.
4. Genomföra en nulägesanalys.
5. Fastställa kort- och långsiktiga mål.
6. Utarbeta verksamhetsstrategier inkluderande etnisk och kulturell mångfald.
7. Mångfaldsarbete ur ett kompetensförsörjningsperspektiv.
8. Följa upp, utvärdera och kommunicera resultatet.

Inom projektet togs en uppföljningsmodell fram som syftar till att bedöma myndigheternas förmåga att arbeta strategiskt och verksamhetsintegrerat när det gäller etnisk och kulturell mångfald. Modellen täcker in myndighetens interna arbete och hur myndighetens uppdrag utförs ur ett mångfaldsperspektiv.

Avrapportering om risker för diskriminering i Länsstyrelsens verksamhet utifrån kartläggning av utvalda ärendekategorier, Länsstyrelserna 2009

Under 2008 genomfördes en kartläggning av risker för diskriminering i länsstyrelsens verksamhet. Ett av de utvalda verksamhetsområdena var kulturmiljö och två länsstyrelser har svarat på frågor utifrån detta verksamhetsområde.

När det gäller kulturmiljö gjordes bland annat bedömningen att det finns risk för att personer med vissa funktionshinder blir diskriminerade i handläggningen av fornminnen, kyrkor och byggnadsminnen. Främst handlar det om bristande tillgänglighet. Även diskrimineringsgrunden etnicitet berördes när det gäller information. När det gäller byggnadsminnen nämns även risken med att inte uppnå en tillräcklig bredd när det gäller

urval, vilket i sin tur kan leda till en snedvriden bild av det byggda arvet. Alla sociala kategorier blir på så vis inte representerade. I några fall bedömdes att det inte fanns någon risk för diskriminering.

Generellt visade studien att de svarande främst ser risker för diskriminering i den dagliga verksamheten och i den externa kommunikationen. Avsaknad av flerspråkig information bedöms av många utgöra en stor risk för diskriminering. Det finns en tendens hos de svarande i kartläggningen att lägga riskerna någon annanstans än i den egen verksamhet, vilket istället kan minska möjligheten att påverka risken för diskriminering. Studien visar att det finns ett stort behov av utbildning när det gäller kunskap om diskrimineringslagen och främjandefrågor. Det finns även behov att arbeta med verksamhetsintegrering. Hos de svarande i kartläggningen finns en tendens att resonera utifrån fiktiva diskrimineringsrisker istället för att se hur verkligheten ser ut idag. I rapporten menar man att för att kunna ändra på detta behövs kunskap, verktyg, systematik och till viss del resurser.

Värdering och urval, Etapp 1, Riksantikvarieämbetet 2009

Rapporten är en sammanställning av det arbete som Riksantikvarieämbetet har genomfört inom projektet *Värdering och urval*. Syftet med projektet är att undersöka hur myndigheten arbetar med värdering och urval av kulturarv utifrån ett antal teorier och definitioner av centrala begrepp.

I rapporten förs en diskussion kring vem som värderar. Ett mångfaldsarbete, menar Riksantikvarieämbetet, innebär respekt för människors lika värde och att synliggöra diskriminerande normer. Det är viktigt att i organisationens värdeskapande aktiviteter synliggöra diskriminerande normer. Hänsyn måste tas till att många människor har olika förhållande till kulturarvet.

När det gäller delaktighet i kulturarvet föreslår Riksantikvarieämbetet att det bör finnas en lyhörd dialog mellan representanter och medborgare. En så kallad omvänd medborgardialog som innebär att myndigheter söker upp ”genomsnittliga medborgare”. Det handlar om att förhålla sig till problematiken kring expertvälde i en tid där expertkåren är allt mindre enad. De ställer sig frågan hur en arena för värdering och urval formas utifrån ett myndighetsperspektiv.

Vidare framhålls att en annan viktig insikt är att det inte enbart är genom medborgardialog som sektorn kan bedöma och värdera kulturarv och kulturarvsprocesser. Kulturarvssektorn har också ett ansvar för att utmana och kritisera de normer som leder fram till att kulturarv ”kvalar in” och blir institutionaliserat.

4. Metoder

I slutbetänkandet *Mångfald är framtiden* beskrivs ett antal metoder och modeller som myndigheter och organisationer använder för att utveckla det egna mångfaldsarbetet. Bland annat beskrivs metoden *MOD* som är studieförbunden Bilda och Sensus pedagogiska koncept för arbete med mångfalds- och diskrimineringsfrågor. Modellen bygger på en *steg-för-steg-modell* med pedagogisk handledning genom kurser, utbildningsmaterial och verktygslådor.

I Mångkulturårets nyhetsbrev *Mångkulturnytt* beskrivs den framgångsrika *Texasmodellen*. Modellen har utarbetats i USA av The Texas Association of Museums (TAM) och riktar sig främst till museisektorn, men kan användas som metodstöd även för andra organisationer

inom kultursektorn. En viktig utgångspunkt är att genomföra en självutvärdering kring den egna verksamheten. Modellen syftar till att sätta in verksamheten i ett större samhällsperspektiv och berör lednings- och kompetensfrågor, samlingar, utställningar, programverksamhet, publikationer samt marknadsföring.

Se exempel på fler metoder under rubriken *Från teori till samverkan för ökad mångfald – slutrapport från ett regionalt utvecklingsprojekt om mångfald och antidiskriminering, VERVA (Verket för förvaltningsutveckling) och Tid för mångfald, Mångkulturellt centrum 2004 och Mångfald i kulturlivet, Mångkulturellt centrum 2004.*

5. Internationella arbetssätt och erfarenheter

I början av 2000-talet startade en process i Storbritannien med att se över framtidens kulturarvsarbete. Arbetet genomfördes av English Heritage med bred förankring i samhället och resulterade i slutrapporten *Power of Place*. Rapporten innehåller ett antal rekommendationer för nationella och regionala myndigheter, kulturarvsorganisationer, ägare och utvecklare.

I Storbritannien arbetar Department for Culture, Media and Sport med frågor som rör social inkludering i arbetet med det byggda kulturarvet. I policyn *People and Places: Social inclusion for the built and historic environment* beskrivs praktiska exempel på arbete med ett tydligt deltagarperspektiv. Ett exempel är *The Building Exploratory*, vilket är en satsning som syftar till att involvera lokalbefolkning att lära mer om och ta del i beslut om sin närmiljö. Stiftelsen använder sig av interaktiva arbetsmetoder, bland annat i form av utställningar.

I *Mångfald är framtiden* beskrivs internationella arbetsmetoder. I Nederländerna pågår arbete inom Netwerk CS med syfte att stödja kulturinstitutioner i deras arbete med mångfaldsfrågor. Idén är att ta tillvara den kompetens som finns inom kultursektorn kring arbete med kulturell mångfald. I Netwerk CS samlas erfarenheter från tidigare genomförda projekt och satsningar. Informationen publiceras på en webbplats där deltagande organisationer kan utbyta tips och kompetens. För att få tillgång till informationen måste en organisation även bistå med sitt eget kunnande. Ansvaret hos varje enskild organisation betonas. Netwerk CS arbetar även med nätverk, träffar och workshops. Netwerk CS betonar även vikten av att visa upp det motstånd som finns och vilka mekanismer som verkar mot en förändring.

6. Forskning inom området

Nedan redogörs i kronologisk ordning några forskningsinsatser som på olika sätt rör kulturmiljövården och mångfaldsfrågor.

Delaktighetsmålet i Länsstyrelsepraktiken

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har i ett FoU-projekt under 2002 undersökt delaktighetsmålet i länsstyrelsepraktiken. Syftet var att studera om och i så fall hur den övergripande målsättningen om allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för kulturmiljön har påverkat ärendehandläggningen. Målsättningen var att lämna förslag på hur Länsstyrelsens arbete och metoder kan förändras och förbättras när det gäller att ta hänsyn till brukarnas förståelse för och delaktighet i kulturmiljöarbetet. Rapporten ger förslag på åtgärder för att förändra verksamheten. Bland annat tar man upp behovet av att arbeta mer utåtriktat och att tydligare motivera beslut. Intervjuade tjänstemän har positiva erfarenheter från arbete

med ett delaktighetsperspektiv samtidigt som ett sådant arbetssätt bidrar till längre tid att genomföra ett moment.

Arkeologi och mångkultur – rapport från Svenskt arkeologmöte 2006

Södertörns högskola har i rapporten från Svenskt arkeologmöte 2006 sammanställt de föredrag som presenterades vid mötet. I artiklarna diskuteras den etniska och kulturella mångfalden, eller bristen på sådan, inom arkeologi, kulturmiljövård och museer.

Demokratiskt kulturarv? Nationella institutioner, Universella värden, Lokala praktiker

I antologin *Demokratiskt kulturarv? Nationella institutioner, Universella värden, Lokala praktiker* (2006) resonerar ett antal forskare inom frågor som rör experternas och medborgarnas ansvar och inflytande i kulturarvsprocessen. Peter Aronsson skriver inledningsvis om att kulturarvsbranschen inte har lyckats skifta från sin professionaliserade expertroll till en mer folkbildande roll. Aronsson menar att det starka påbudet av demokratisering av kulturarvet inte visar sig i myndighetsbeslut att fördela medel, vårda byggnader och beordra utgrävningar. Han menar att det finns en paradox i Sverige mellan ett nytt innehåll som pekar mot en civil, icke-historisk, icke-kulturell medborgaridentitet och ett tyst etniskt förstått ”vi” som är svenskt, nationellt och ska hantera hela denna mångfaldstematik för att stabilisera den etniskt och historiskt traderade nationen.

Forskning inom government och governance

Den forskning som finns inom området *government* och *governance* beskrivs i slututvärderingen av ramprogrammet ISKA I och II (2006). Robin Hambleton, professor vid University of Illinois, Chicago beskriver en förskjutning från *government* mot *governance*, vilket innebär att processer och nätverk blir viktigare än avgränsade organisationer. Utgångspunkten är underifrånperspektiv och medborgardeltagande. I slututvärderingen beskrivs även vilka svårigheter som uppstår i detta skifte. I ett governanceperspektiv utgår man från ett underifrånperspektiv och direkt medborgardeltagare. Gränserna för var ansvar och beslutsfattande går kan vara otydliga. Det är viktigt att inte bara lyssna in medborgarna, utan även att använda sig av det som kommer fram i deltagandeprocesserna.

De offentliga rummens gränsöverskridande potential i den segregerade staden, forskningsprojekt 2002-2007

I ett brett, tvärvetenskapligt urbanprojekt har bland annat sociologen Katarina Nylund undersökt vilka potential det offentliga rummet har för att skapa gränsöverskridande möten. I en artikel i LUM (Lunds universitets magasin) intervjuas Katarina Nylund om erfarenheter från studien. Fokus har legat på Kista, Kungens kurva/Skärholmen och Flemingsberg. Syftet var att undersöka om den snabba stadsutvecklingen i dessa områden har lett till ökad integration och ett mer levande stadsliv.

Resultatet visade sig vara varierande. Att företag och bostäder ligger nära varandra leder inte automatiskt till bättre integration. Fortfarande finns många hinder mellan dem som arbetar i de högteknologiska områdena och de som bor i miljonprogrammen. Nylund menar att myndigheter ofta vill starta egna projekt istället för att stödja de boende i deras egna aktiviteter. Ett skäl kan vara att tolkningen av begreppet integration. Med begreppet mångfald förutsätts att någon svensk deltar. Flera aktiviteter som de boende själva ordnar har i slutänden bidragit till att de tar plats i det svenska samhället på ett nytt sätt.

Byggnadsminnen - principer och praktik. Den offentliga kulturmiljövårdens byggnadsminnesverksamhet. Beskrivning och utvärdering.

Agneta Thornberg Knutsson (2007) beskriver hur delaktigheten ser ut inom kulturmiljövårdens arbete med byggnadsminnen. Knutsson menar att de kulturvårdande myndigheterna har ett uppdrag att representera allmänheten, som är verksamhetens finansierare. Vidare menar hon att för att kunna bedriva verksamheten så att målet om ökat inflytande och deltagande kan nås, krävs kunskap om olika medborgargrupperns inställning till kulturmiljöer och kulturarv.

I avhandlingen tittar Thornberg Knutsson på några medborgarundersökningar som har genomförts. Bland annat beskrivs SCB:s undersökning (på uppdrag av Riksantikvarieämbetet) *Vad betyder kulturmiljön för dig?*, Västmanlands läns museums projekt *Ungdomar K-märker* och Länsstyrelsen Västra Götalands undersökning *Attityder till kulturarv i Västra Götalands län* genomförd av SOM-institutet. Flera av undersökningarna visar att svarspersoner gav olika förslag på vad de ville bevara beroende på om svarsalternativen var givna eller om svarspersonerna fritt fick formulera vad de anser vara värt att bevara för framtiden. När Thornberg Knutsson jämför attitydundersökningarna med den offentliga kulturmiljövården drar hon slutsatsen att medborgarna i högre grad uppmärksammar vardagsmiljöer och objekt med anknytning till lokal historia.

Flera av medborgarundersökningarna visar att kulturmiljöfrågor främst engagerade medelålders personer med hög utbildningsnivå. Västmanlands undersökning visade dock att ungdomar, med några få undantag, resonerade ungefär som riksgenomsnittet i SCB:s undersökning, vilken omfattade svarspersoner med såväl svensk som utländsk bakgrund, såväl unga som gamla, som män och kvinnor. Resultaten av medborgarundersökningarna har inte sammanställts och kom således inte att påverka urvalsarbetet med den lagskyddade bebyggelsen. Den offentliga kulturmiljövården måste sträva efter att bedriva byggnadsminnesverksamhet med transparens i alla led, från urval till vård och underhåll. Författaren framhåller vikten av att undersöka hur allmänheten förhåller sig i olika kulturmiljöfrågor för att kunna bedriva en verksamhet där allmänhetens inflytande ökar. Dock hänvisar författaren till Riksantikvarieämbetets omvärldsanalys från 2002 som visar att det råder delade meningar inom den offentliga kulturmiljövården huruvida allmänheten bör ha möjlighet att påverka urvalsfrågor.

Andra slutsatser Thornberg Knutsson drar är att det är dålig spridning av byggnadsminnen bland de byggnadskategorier som ska ligga till grund för urval. Det är viktigt att kunskapsunderlaget för olika byggnadskategorier hela tiden förbättras och att inventeringar sker av byggnadskategorier som är underrepresenterade som byggnadsminnen.

Delaktighetens landskap – tillgänglighet och inflytande inom kulturarvssektorn (under publicering Riksantikvarieämbetet)

Anneli Sjölander-Lindqvist, Anna Bohlin och Petra Adolfsson (2009) har undersökt på vilket sätt olika grupper förstår och tolkar innebörden av delaktighet och på vilket sätt deltagande i kulturvårdsinsatser kommer till uttryck. I fokus står Barsebäck kärnkraftverk, färjestationen i Helsingborg samt Protea Village i Sydafrika – alla omdiskuterade när det gäller dess framtid och där centrala myndigheter har föreslagit att byggnaderna och områdena ska få annan användning och tillgänglighet. Projektet utgår från att förhandlingar och kontroverser om kulturarv är att se som en dynamisk process där mötet mellan olika grupper och deras respektive uppfattningar, argument och mål bidrar till att påverka processen.

I slutrapporten (under publicering, Riksantikvarieämbetet) redovisas slutsatser från projektet. Erfarenheter från fallstudierna visar att trots att politiker och tjänstemän har goda intentioner kan deltagandeprocesser leda till att vissa grupper inte erbjuds att delta. Det kan bero på att det saknas utrymme att inkludera alla och att vissa grupper har tidigare erfarenheter av att ha blivit exkluderade, vilket gör att de väljer att tolka deltagande på ett annat sätt. Det finns alltså alltid en risk för att vissa intressen helt eller delvis utestängs från processen. Andra erfarenheter av projektet, som även framkommit i annan forskning, är att de som deltar är de som är vana att göra sin röst hörd och många medborgare inte anser att de har tid eller vilja att medverka.

Författarna redogör för vikten av att beslutsfattare och tjänstemän är medvetna om att olika deltagarprocesser ser olika ut och att olika former för deltagande passar i olika situationer. Det är viktigt att förstå processen, dess problem och utmaningar. Istället för att ”tillåta” eller ”efterfråga” medverkan i redan definierade processer är det viktigt att bygga kapacitet hos medborgarna så att de själva kan hitta ingångar i deltagarprocesserna. Deltagande och medverkan ses som en rättighet. Ett sätt att uppnå detta är att låta allmänheten även finnas med i planeringen av deltagarprocessen.

Referenser

Litteratur, rapporter och artiklar

Agenda kulturarv – inspiration och diskussion, Läns museerna, länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet 2003, Artikel *Människors platser. Integration och kulturarvsbruk i fokus*, Anders Högberg

Avrapportering om risker för diskriminering i Länsstyrelsens verksamhet utifrån kartläggning av utvalda ärendekategorier, Länsstyrelserna 2009

Blank, Ylva: *Delaktighetsmålet i Länsstyrelsepraktiken*, Länsstyrelsen Västra Götaland, 2003

Burström, Mats (red.), *Arkeologi och mångkultur, rapport från Svenskt arkeologimöte 2006*

Diskrimineringslag (2008:567)

European Landscape convention, Council of Europe, 2000

Frågor till det industriella samhället, SOU 1999:18

Från teori till samverkan för ökad mångfald – slutrapport från ett regionalt utvecklingsprojekt om mångfald och antidiskriminering, VERVA (Verket för förvaltningsutveckling) 2008

För framtidens kulturarvsarbete – omvärldsanalys 2006, Riksantikvarieämbetet 2006

Förordning (2007:825) med länsstyrelseinstruktion

Konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar, UNESCO

Kulturarv och mångfald – RAÄ:s mångfaldsarbete 2004, Riksantikvarieämbetet

Kulturarv är mångfald! Fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2004, Riksantikvarieämbetet

LUM (Lunds universitets magasin) 2008:3, artikel *Integrerad förort* av Britta Collberg

Mångfald är framtiden: slutbetänkande av Kommittén för samordning av Mångkulturåret 2006, SOU 2007:50

Mångkulturnytt, Nyhetsbrev från Mångkulturåret 2006, artikel *Mångkultur – men hur?*, Emil Plisch

Människan i centrum. Agenda kulturarvs programförklaring. Läns museerna, länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet 2004

Mänskliga rättigheter – en introduktion, Regeringskansliet 2007

När historien ger framtidsstro. Industrisamhällets kulturarv i regional omvandling. Slututvärdering av ramprogrammen ISKA I och II 2000-2005, Landstinget Västernorrland

Om kulturell mångfald, Kulturrådets omvärldsanalys 2005, Kulturrådet

Power of Place. The Future of the historic environment. English Heritage. English Heritage 2000

Pripp, Oscar (red.): *Mångfald i kulturlivet*, Mångkulturellt centrum 2004

Pripp, Oscar & Plisch, Emil & Printz Werner, Saara: *Tid för mångfald. En studie av de statligt finansierade kulturinstitutionernas arbete med etnisk och kulturell mångfald, genomförd av Mångkulturellt centrum, Botkyrka, på uppdrag av Kulturdepartementet.* 2004

Sjölander-Lindqvist, Anneli & Bohlin, Anna & Adolfsson, Petra (obs! under publicering Riksantikvarieämbetet), *Delaktighetens landskap. Tillgänglighet och inflytande inom kulturarvssektorn*

Thornberg Knutsson, Agneta: *Byggnadsminnen - principer och praktik. Den offentliga kulturmiljövårdens byggnadsminnesverksamhet. Beskrivning och utvärdering.* Göteborgs universitet 2007

Värdering och urval, Etapp 1, Riksantikvarieämbetet 2009

Övriga källor

The building exploratory: www.buildingexploratory.org.uk

Riksantikvarieämbetet (landskapskonventionen):
http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html

Regeringens arbete med mänskliga rättigheter: www.manskligarattigheter.gov.se

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTERNORRLAND

LÄNSSTYRELSEN VÄSTERNORRLAND 871 86 HÄRNÖSAND
BESÖKSADRESS. NYBROGATAN 15 OCH PUMPBACKSGATAN 19 TEL. 0611-34 90 00 FAX. 0611-34 93 72
WWW.LANSSTYRELSEN.SE/VASTERNORRLAND